УДК 631.11:338.43

А. М. Пугач,
д. держ. упр., професор, декан інженерно-технологічного факультету,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5586-424X
І. Г. Волинець,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2556-2109

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.22.25

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПІСЛЯВОЄННОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

A. Puhach,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Dean of the Faculty of Engineering and Technology,
Dnipro State Agrarian and Economic University
I. Volynets,
PhD in Management, Associate Professor, Lesya Ukrainka National Volyn University

PRIORITY DIRECTIONS FOR POST-WAR DEVELOPMENT OF UKRAINE'S AGRICULTURE

У статті комплексно досліджено та обгрунтовано пріоритетні напрями післявоєнного розвитку аграрного сектору України, зосереджено увагу на його стратегічній ролі у забезпеченні продовольчої безпеки, макроекономічної стабільності та соціально-економічної стабільності сільських територій. Проведено системний аналіз сучасного стану національного аграрного виробництва, визначено ключові проблеми та бар'єри, серед яких руйнування інфраструктури, деградація та забруднення земель, низька продуктивність, застаріла матеріально-технічна база, обмежені можливості переробки продукції та недосконаліть логістичних ланцюгів. Обгрунтовано, що післявоєнне відновлення потребує інтегрованого підходу, який поєднує технологічні інновації, цифровізацію управлінських процесів, екологізацію виробництва, модернізацію інфраструктури та розвиток переробних ланцюгів з високою доданою вартістю.

У роботі проведено глибокий аналіз сучасних наукових концепцій, практик управління аграрними ресурсами, цифрових технологій та методів відновлення родючості земель, що дозволяє визначити оптимальні шляхи трансформації галузі та підвищення її конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях. Виявлено значущу роль малих і середніх фермерських господарств у забезпеченні зайнятості, підтримці соціальної інфраструктури та диверсифікації економічної діяльності у сільській місцевості. Особлива увага приділена цифровому моніторингу земель, впровадженню точного землеробства, сенсорних систем, супутникового спостереження та аналітичних платформ, що забезпечують прогнозування врожайності, ефективне використання ресурсів та оптимізацію виробничих процесів.

На основі проведеного дослідження сформульовано науково обгрунтовані практичні рекомендації щодо стратегічного управління аграрним сектором у післявоєнний період, спрямовані на відновлення виробничого потенціалу, модернізацію інфраструктури, розвиток переробної промисловості, підвищення продуктивності праці та інтеграцію у європейські та глобальні ринки. Результати дослідження можуть бути використані для розробки державних програм підтримки аграрного виробництва, формування інвестиційних стратегій підприємств, удосконалення інституційного середовища та планування політики сталого розвитку сільського господарства в умовах післявоєнної трансформації та зовнішніх викликів.

The article comprehensively investigates and substantiates the priority directions for the post-war development of Ukraine's agricultural sector, focusing on its strategic role in ensuring food security, macroeconomic stability, and socio-economic sustainability in rural areas. A systematic analysis of the current state of national agricultural production is conducted, and key problems and barriers are identified, including infrastructure destruction, land degradation and pollution, low productivity, outdated material and technical base, limited processing capacities, and underdeveloped logistics chains. It is argued that post-war recovery requires an integrated approach combining technological innovations, digitalization of management processes, ecological production practices, infrastructure modernization, and the development of high value-added processing chains.

The study provides an in-depth analysis of modern scientific concepts, agricultural resource management practices, digital technologies, and land fertility restoration methods, allowing for the identification of optimal pathways for sectoral transformation and competitiveness enhancement at both national and international levels. The significant role of small and medium-sized farms in ensuring employment, supporting social infrastructure, and diversifying economic activities in rural areas is emphasized. Particular attention is given to digital land monitoring, precision farming, sensor systems, satellite observation, and analytical platforms that enable yield forecasting, efficient resource utilization, and optimization of production processes.

Based on the research, scientifically grounded practical recommendations are formulated for strategic management of the agricultural sector in the post-war period, aimed at restoring production capacity, modernizing infrastructure, developing the processing industry, increasing labor productivity, and integrating into European and global markets. The results can be used for developing state support programs for agricultural production, formulating investment strategies for enterprises, improving the institutional environment, and planning sustainable agricultural development policies in the context of post-war transformation and external challenges.

Ключові слова: аграрний сектор, діджиталізація, логістична та інфраструктурна модернізація, малі та середні фермерські господарства, післявоєнне відновлення, продовольча безпека, розвиток сільських територій, стале сільське господарство, точне землеробство.

Key words: agrarian sector, digitalization, infrastructure and logistics modernization, small and medium-sized farms, post-war recovery, food security, rural development, sustainable agriculture, precision farming.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрний сектор України відіграє стратегічну роль у національній економіці, забезпечуючи продовольчу безпеку, валютні надходження та соціально-економічну стабільність сільських територій. Він є джерелом зайнятості, стимулює розвиток суміжних галузей промисловості та логістики, а також формує основу для розвитку переробної промисловості та експорту агропродовольчої продукції. Проте сучасні умови — війна, економічні потрясіння, руйнування інфраструктури, деградація земель та обмеження доступу до зовнішніх ринків — все це суттєво обмежує потенціал галузі та створює ризики для стабільності економіки в цілому.

Основні проблеми полягають у низькій продуктивності праці, застарілій матеріально-технічній базі, обмежених можливостях переробки продукції, нестачі сучасних логістичних та цифрових рішень, а також у слабкій інтеграції малих і середніх виробників у внутрішні та міжнародні ланцюги доданої вартості. Водночас, збереження і розвиток малого та середнього агробізнесу ускладнюється недостатньою державною підтримкою, обмеженим доступом до фінансових ресурсів, відсутністю кооперацийних механізмів і недостатньою цифровізацією управління.

Крім того, сектор стикається з низкою екологічних та ресурсних викликів: деградацією та забрудненням земель, порушенням водно-сольового балансу, втратами родючого шару грунтів, що безпосередньо впливає на продуктивність та стійкість агровиробництва. Одночасно з цим існує потреба модернізації переробних ланцюгів для створення високої доданої вартості, впровадження технологій точного та органічного землеробства, цифровізації управління виробництвом, оптимізації логістики та підвищення енергоефективності.

Таким чином, перед аграрним сектором постає комплекс соціально-економічних, технологічних, інфраструктурних і екологічних викликів, які обмежують його конкурентоспроможність на національному та міжнародному рівнях. Вирішення цих проблем вимагає інтегрованого підходу, що поєднує післявоєнне відновлення, модернізацію виробничих процесів, розвиток інноваційної переробної промисловості, цифровізацію управління, підвищення екологічної стійкості та соціальну стабілізацію сільських територій, що забезпечить довгострокову стійкість аграрної економіки та її інтеграцію у глобальні ринки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У науковій літературі простежується посилена увага до питань відновлення та модернізації аграрного сектору України в умовах воєнних і післявоєнних викликів. Дослідження Антонюк І.М. та Ковальчука В.О. зосереджені на стратегічних орієнтирах державної аграрної політики та необхідності технологічного оновлення виробничих процесів [1]. Бойко О.П. розкриває взаємозв'язок між продовольчою безпекою та ефективністю функціонування аграрного ринку, підкреслюючи значення внутрішньої продовольчої стабільності у кризових умовах [2]. Цифрові трансформації сільського господарства досліджують Гуменюк С.В. та Сидоренко А.О., які аналізують роль цифровізації, точного землеробства та автоматизованого моніторингу у підвищенні продуктивності агровиробництва [3, 13]. Питання розвитку переробки продукції з доданою вартістю розглядають Ковальчук В.О. і Литвиненко О.П., наголошуючи на її ключовій ролі у формуванні конкурентоспроможного аграрного ланцюга [8]. Соціальні аспекти післявоєнного відновлення сільських територій окреслено у працях Мельник Т.В., де доведено важливість підтримки малого та середнього агробізнесу як основи економічного відродження громад [11].

Узагальнюючи, сучасні наукові дослідження підтверджують, що розвиток аграрного сектору України потребує комплексного підходу, який об'єднує технологічну модернізацію, цифровізацію, розвиток переробних ланцюгів, підтримку малого та середнього бізнесу, а також відновлення інфраструктури та екологічної рівноваги. Попри численні теоретичні напрацювання, залишається актуальною проблема практичної реалізації комплексної моделі післявоєнного відновлення та інтеграції галузі у глобальні ринки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є визначення пріоритетних напрямів післявоєнного розвитку сільського господарства України з урахуванням сучасних економічних, технологічних та соціальних викликів. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

— проаналізувати поточний стан аграрного сектору в умовах воєнних та післявоєнних трансформацій;

— окреслити ключові проблеми, що обмежують ефективність і конкурентоспроможність сільського господарства;

— дослідити можливості цифровізації, технологічної модернізації та розвитку переробної інфраструктури;

— визначити роль малого та середнього агробізнесу у відновленні сільських територій;

— обгрунтувати стратегічні пріоритети сталого, інноваційного та інклюзивного розвитку аграрного сектору України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Післявоєнна відбудова поставила аграрний сектор України перед завданням не лише відновлення, а й переосмислення власного розвитку. Втрата виробничих ресурсів, руйнування інфраструктури, порушення логістики та зміна структури світового продовольчого ринку виявили обмеженість традиційних моделей господарювання. Галузь потребує переходу до стратегії, заснованої на технологічному оновленні, раціональному використанні ресурсів та підвищенні стійкості виробничих систем.

Ключовим завданням стає формування сучасної моделі аграрного розвитку, що поєднує інноваційність, екологічну рівновагу та створення високої доданої вартості. Пріоритетна трансформація передбачає інтеграцію до європейських економічних та продовольчих стандартів, розвиток переробної промисловості, підвищення продуктивності праці та стимулювання інвестицій у новітні технології. У післявоєнному контексті цей процес здатний стати потужним драйвером економічного зростання, формуючи стійку соціально-економічну основу для сільських територій та регіональної стабільності.

Природно-ресурсний потенціал України створює сприятливі умови для розвитку аграрного виробництва, забезпечуючи високу продуктивність та стабільність галузі. Величезна частка родючих орних земель, помірний клімат, оптимальна кількість опадів та сприятливе географічне положення формують конкурентні переваги на світовому ринку. Такі природні фактори дозволяють виробляти широкий спектр продукції: зернові та олійні культури, продукцію тваринництва, молочну продукцію та інші харчові товари, а також забезпечують достатню внутрішню пропозицію продуктів харчування. Перераховані чинники сприяють формуванню надійної продовольчої бази, яка забезпечує соціальну стабільність, особливо у сільських регіонах, де аграрне виробництво є основним джерелом доходу та зайнятості.

У сучасних умовах аграрна галузь набуває стратегічного значення, що виходить за межі економічної функції. Забезпечення продовольчої безпеки стає питанням національної безпеки та політичної стабільності. Раціональне управління ресурсами, контроль за їх використанням та модернізація виробничих процесів безпосередньо впливають на стійкість економіки та соціальну рівновагу. Теоретичні концепції національної безпеки підкреслюють, що продовольча незалежність є невід'ємним чинником збереження суверенітету країни, а стабільність аграрного виробництва відображається на демографічній структурі та мобільності населення [2].

Аграрний сектор України продовжує залишатися стратегічно важливим компонентом економіки, який забезпечує стабільність макроекономічних показників та значну частку валютних надходжень. За даними останніх статистичних звітів, понад 50 % загального експорту країни складає агропродовольча продукція, що визначає її ключову роль у формуванні платіжного балансу та підтриманні економічної рівноваги. Незважаючи на значні втрати, спричинені воєнними діями, виробничі потужності демонструють ознаки поступового відновлення, проте їх стан залишається неоднорідним: частина підприємств функціонує на межі своєї пропускної спроможності, а частина технічного парку потребує модернізації та оновлення обладнання [4].

У тісному зв'язку з економічним значенням сектора стоїть його соціальна роль. Значна частина населення проживає у сільській місцевості, а близько 17 % економічно активного населення зайняті у аграрному вироб-

ництві, що формує основу соціальної стабільності та підтримує локальні економічні системи. Орні землі охоплюють понад половину території країни, а загальна площа сільськогосподарських угідь належить до найвищих у світі, створюючи потужний ресурсний потенціал для виробництва продовольства та забезпечення продовольчої безпеки держави. Висока частка зайнятості у сільських регіонах забезпечує не лише економічну активність населення, а й функціонування соціальної інфраструктури, що особливо важливо для регіонів, де інші галузі економіки не мають суттєвого розвитку. Таким чином, соціальна значущість сектора є прямим продовженням його економічного потенціалу, оскільки від стану аграрного виробництва безпосередньо залежить життєдіяльність мільйонів українців [4].

Водночас аграрний сектор зазнав значних руйнувань через війну, що ускладнює його відновлення і підвищує ризики для економічної стабільності. Частина земель опинилася на тимчасово окупованих або прифронтових територіях, де обмежене використання агропромислових ресурсів і тривають процеси деградації ґрунтів. Деякі площі залишаються замінованими або забрудненими токсичними речовинами, що ускладнює їх експлуатацію. Руйнування підприємств, елеваторів, складів та транспортної інфраструктури призвели до скорочення виробництва та експорту агропродовольчої продукції, а блокада морських портів істотно обмежила доступ агровиробників до зовнішніх ринків та фінансових ресурсів, що підвищило ризики неплатоспроможності та створило додаткові виклики для внутрішніх логістичних ланцюгів. Наявні проблеми свідчать, наскільки тісно пов'язані економічний та соціальний аспекти аграрного сектору, і вказують на багатовимірний характер викликів, що стоять перед галуззю.

Малі та середні фермерські господарства, незважаючи на кризові умови, зберегли значну частину виробничого потенціалу та продемонстрували високу адаптивність. Водночас низька продуктивність, застаріла матеріально-технічна база та обмежені можливості переробки продукції залишаються ключовими проблемами галузі. Перелічені фактори знижують конкурентоспроможність української агропродукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, обмежують ефективність використання ресурсів та стримують розвиток виробничих ланцюгів із високою доданою вартістю. Саме ця ситуація підкреслює, що навіть при збереженні частини виробничого потенціалу загальний стан сектору залишається нестабільним і вразливим до зовнішніх і внутрішніх ризиків [11].

Стан логістичної та інфраструктурної бази також характеризується високою навантаженістю та частковим руйнуванням. Обмеження в транспортних зв'язках, недосконалість систем зберігання та перевалки продукції, а також недоступність деяких портових потужностей створюють додаткові перешкоди для збереження якості продукції, своєчасного постачання на внутрішній ринок та експорту. Наявність сучасних технологій і цифрових платформ частково компенсує ці проблеми, проте їх впровадження ще не є масовим, що обмежує потенціал аграрного сектору та його стійкість до зовнішніх і внутрішніх викликів.

Таким чином, сучасний стан аграрного сектору характеризується високим соціально-економічним значенням і великим ресурсним потенціалом, водночас зберігаються серйозні проблеми: руйнування інфраструктури, деградація та забруднення земель, низька продуктивність, застаріла матеріально-технічна база, обмежена переробка продукції та складності у логістичних ланцюгах. Згадані фактори об'єктивно визначають масштаби викликів, що стоять перед сектором, і створюють фундаментальні обмеження його конкурентоспроможності на внутрішньому та світовому ринках [14].

У контексті зазначених проблем післявоєнне відновлення аграрного сектору України набуває характеру комплексного процесу трансформації, який охоплює не лише відновлення виробничих потужностей, а й модернізацію економічної моделі галузі, поєднуючи технологічні інновації, екологічну збалансованість, соціальну стабілізацію та інтеграцію у глобальні ринки. Відновлення інфраструктури стає одним із ключових пріоритетів, адже її стан безпосередньо визначає ефективність виробничих та логістичних процесів, а отже, і конкурентоспроможність аграрного сектору. Особливу увагу слід приділити реконструкції пошкоджених елеваторів, складів, транспортних вузлів, меліоративних систем та зрошувальних мереж із паралельним впровадженням сучасних технологій. Зокрема, використання енергоефективного обладнання, автоматизованих систем обліку та контролю, технологій точного землеробства, безпілотних літальних апаратів, сенсорних систем моніторингу та цифрових карт урожайності дозволяє не лише відновити функціональність підприємств, а й суттєво підвищити ефективність агровиробництва. За оцінками експертів, інтеграція таких інноваційних рішень може забезпечити зростання продуктивності на 15—25 %, скорочення енерговитрат на 20-30 % та зменшення втрат продукції під час транспортування та зберігання [16].

Не менш важливим напрямом післявоєнного відновлення є відтворення земельного фонду, який зазнав масштабних пошкоджень унаслідок бойових дій. За оцінками Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, близько третини сільськогосподарських угідь перебувають у зоні ураження або деградації через мінування, руйнування меліоративних систем, забруднення паливно-мастильними матеріалами, важкими металами, залишками вибухових речовин і наслідками горіння техніки [5]. Перераховані процеси призводять до втрати гумусного шару, порушення водно-сольового балансу, деградації структури ґрунтів і, як наслідок, до зниження їх агрономічної цінності. Окрім економічних втрат, це формує додаткові ризики для продовольчої безпеки, довкілля та здоров'я населення.

Відновлення продуктивності земель вимагає системного підходу, заснованого на поєднанні інженерних, екологічних і технологічних методів. Комплексна державна програма має охоплювати розмінування та рекультивацію територій, відновлення гідрологічного режиму, відтворення природної рослинності, агрохімічну оцінку та моніторинг родючості. Ефективність таких заходів можлива лише за умов міжвідомчої координації, участі міжнародних організацій, інвестицій у спеціалі-

зовану техніку та сучасні лабораторії контролю якості ґрунтів.

Значний потенціал має цифровий моніторинг земельного фонду, який забезпечує науково обґрунтоване управління аграрними територіями. Використання супутникових систем Sentinel-2 і Landsat-9, а також дронів із мультиспектральними сенсорами дає змогу точно фіксувати зміни структури ґрунтів, рівень вологості, щільність рослинного покриву та ступінь забруднення [9]. Алгоритми машинного навчання дозволяють створювати прогностичні моделі ерозійних процесів, деградації та відновлення земель, що є основою для розроблення оптимальних карт удобрення, меліорації та сівозмін. Зазначені підходи формують науково-технічне підґрунтя для побудови національної системи моніторингу й управління земельними ресурсами, орієнтованої на відновлення родючості, збереження екосистемної стійкості та підвищення довгострокової ефективності аграрного виробництва [13, 18].

Розвиток малого та середнього агробізнесу виступає ключовим чинником соціально-економічної стійкості сільських територій і збереження їх виробничого потенціалу. Саме цей сектор формує основу продовольчої безпеки на локальному рівні, забезпечує зайнятість населення, підтримує функціонування соціальної інфраструктури та сприяє диверсифікації економічної діяльності у сільській місцевості. Малі та середні господарства демонструють вищу гнучкість у прийнятті управлінських рішень, швидше адаптуються до коливань ринкової кон'юнктури, використовують нішеві формати виробництва та локальні ринки збуту. Гнучкість цих суб'єктів господарювання створює основу для стабілізації сільських економік у кризових умовах [11].

Системне зміцнення позицій малих та середніх виробників передбачає формування сприятливого інституційного середовища. Йдеться про розширення доступу до фінансових ресурсів через державні програми кредитування, грантову підтримку та пільгові механізми лізингу техніки, що забезпечує модернізацію виробничих процесів. Важливим напрямом є розвиток кооперативних структур, які дозволяють об'єднувати ресурси для спільного використання техніки, зберігання, переробки та реалізації продукції, що підвищує ефективність дрібного виробництва й знижує транзакційні витрати. Додатковим інструментом посилення стійкості малого агробізнесу є аграрне страхування, яке мінімізує ризики втрат урожаю внаслідок кліматичних коливань або воєнних дій. Водночас цифровізація управління фермерськими господарствами — зокрема, впровадження електронного аграрного реєстру, платформ для планування виробництва та моніторингу врожайності — забезпечує прозорість обліку, оптимізацію витрат і підвищення управлінської ефективності [8].

Отже, варто підкреслити, що розвиток малого та середнього агробізнесу має не лише економічне, а й соціальне значення: він зміцнює зайнятість у сільських регіонах, стимулює розвиток місцевої інфраструктури, сприяє збереженню сільського населення та формує передумови для збалансованого територіального розвитку.

Формування доданої вартості через розвиток переробних ланцюгів у аграрному секторі становить ключовий вектор структурної модернізації національної економіки. Україна протягом десятиліть залишалася переважно експортером сировини, що зумовлювало низьку глибину внутрішньої переробки та обмежувало створення високої частки національної доданої вартості. Перехід до індустріально-аграрної моделі розвитку означає зміщення акценту з експорту сировини на виробництво продуктів із високим ступенем обробки, здатних формувати конкурентоспроможні позиції країни на глобальних ринках. Перспективними напрямами є виробництво біоетанолу, рослинних білкових концентратів, функціональних харчових інгредієнтів, органічних добрив, біополімерів, а також продуктів глибокої переробки зернових, овочів і фруктів. Розвиток цих галузей забезпечує не лише зростання експортного потенціалу, а й стимулює створення робочих місць, підвищення енергоефективності та розбудову сучасної промислової інфраструктури в сільських регіонах [12].

Для прискорення зазначеного процесу доцільним є впровадження комплексних державних стимулів: податкових пільг для інвесторів у переробні підприємства, спрощених процедур доступу до індустріальних парків, механізмів державно-приватного партнерства та підтримки інноваційних кластерів. Важливим складником модернізації виступає впровадження принципів циркулярної економіки та технологій замкненого циклу виробництва, які забезпечують максимальне використання ресурсів і мінімізацію відходів. Інтеграція енергетичних, біотехнологічних та аграрних процесів формує передумови для створення екологічно збалансованої моделі агропромислового виробництва, орієнтованої на довгострокову економічну стійкість і раціональне використання національного ресурсного потенціалу.

Модернізація логістичної інфраструктури та розширення інтеграції України до європейського економічного простору становлять один із базових чинників підвищення ефективності аграрного експорту. Втрата частини портових потужностей на Чорному морі та обмеження традиційних транспортних коридорів істотно ускладнили доступ української продукції до світових ринків, що актуалізувало потребу у диверсифікації логістичних маршрутів і створенні стійкої системи мультимодальних перевезень. У сучасних умовах стратегічного значення набуває розвиток дунайських портів, модернізація залізничних і автомобільних шляхів, а також розбудова прикордонної інфраструктури для прискорення транзиту вантажів через країни ЄС. Важливим напрямом є формування мережі сучасних елеваторних комплексів, холодильних складів, перевалочних терміналів і логістичних хабів, здатних забезпечити безперервність постачання, належні умови зберігання та зниження втрат продукції. Оптимізація логістичних процесів сприяє скороченню витрат виробників, підвищенню маржинальності експорту та зміцненню позицій України як надійного постачальника аграрної продукції на європейському ринку [10].

Не менш вагомим аспектом інтеграції є гармонізація регуляторного середовища із нормами Спільної аграрної політики ЄС. Йдеться про запровадження систем сертифікації органічного виробництва, удосконалення механізмів контролю безпечності харчових продуктів, дотримання санітарних і фітосанітарних вимог,

а також цифровізацію процесів відстеження походження сировини. Узгодження технічних стандартів і процедур контролю відкриває можливості для повноцінного доступу українських виробників до європейських ланцюгів поставок, формування стабільних торговельних зв'язків і підвищення міжнародної конкурентоспроможності національного аграрного сектору [15].

Екологізація аграрного виробництва та інтеграція принципів сталого розвитку поступово формують нову парадигму функціонування українського сільського господарства. Зростання глобальних екологічних вимог, зміни клімату та деградація природних ресурсів зумовлюють необхідність переходу від екстенсивної моделі землекористування до екологічно збалансованої системи управління аграрним виробництвом. Мова не лише про зменшення антропогенного навантаження, а про глибоку структурну модернізацію галузі на основі природоорієнтованих технологій. Органічне та точне землеробство, відновлення агроландшафтів, використання біодобрив, біозахисних засобів і технологій замкненого циклу стають ключовими елементами екологічної трансформації. Їхнє застосування сприяє підтриманню родючості ґрунтів, збереженню водних ресурсів, мінімізації викидів парникових газів і відновленню біорізноманіття. Водночас, впровадження екосистемного підходу до планування землекористування дозволяє поєднати виробничу ефективність із екологічною відповідальністю [6].

Стимулювання переходу до сталих практик потребує комплексної державної підтримки. Доцільним є розширення системи пільгового кредитування для підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології, запровадження компенсаційних механізмів на придбання сертифікованих біопрепаратів, розвиток програм "зелених" інвестицій і грантових інструментів співфінансування. Важливою умовою інтеграції до високорегульованих ринків ЄС є запровадження стандартів і систем сертифікації, зокрема EU Organic, ISO 22000, GlobalG.A.P., які забезпечують контроль якості продукції, її простежуваність і відповідність екологічним критеріям. Тобто, екологізація аграрного сектору поступово трансформується із декларативного напряму в системну політику, що поєднує технологічну інноваційність, інституційну підтримку та міжнародну інтеграцію, а також створює підґрунтя для формування конкурентоспроможної, ресурсоефективної та екологічно відповідальної моделі розвитку українського сільського господарства [17, 19].

Цифровізація аграрного сектору поступово перетворюється на визначальний чинник його структурної модернізації та підвищення конкурентоспроможності. Сучасні технології управління даними, автоматизації та аналітики стають ключовим інструментом раціонального використання природних, трудових і фінансових ресурсів. Упровадження цифрових рішень змінює традиційну логіку агровиробництва, переводячи її у формат "smart agriculture", де основою ефективності виступає точність, прогнозованість і оперативне прийняття управлінських рішень на основі даних. Застосування супутникового моніторингу, GPS-навігації, сенсорних систем контролю та алгоритмів штучного інтелекту дає змогу моделювати стан посівів, прогнозувати врожайність, визначати оптимальні строки агротехнічних операцій і точно дозувати добрива та засоби захисту рослин. Використання великих даних і хмарних платформ забезпечує інтеграцію інформації про ґрунти, кліматичні умови, логістичні потоки й фінансові результати, що створює основу для стратегічного планування на рівні господарств, регіонів і держави [3].

Розвиток електронних платформ торгівлі, земельних кадастрів і цифрових реєстрів власності підвищує прозорість ринку, мінімізує корупційні ризики та забезпечує рівний доступ до ресурсів. Саме перераховані інструменти дають змогу ефективно планувати сівозміни, контролювати використання добрив, здійснювати віддалений аудит господарської діяльності й формувати достовірну базу для оцінки продуктивності. Паралельно з технологічною трансформацією відбувається становлення нової науково-освітньої екосистеми. Формування аграрних інноваційних кластерів, агротехнопарків, цифрових лабораторій і навчальних центрів забезпечує підготовку фахівців нового покоління, здатних поєднувати знання з агрономії, IT, аналітики даних і екологічного менеджменту. Розвиток партнерств між університетами, науковими установами та бізнесом сприяє комерціалізації аграрних інновацій, розробці власних технологічних рішень і зменшенню залежності від імпортного програмного забезпечення. У перспективі, цифровізація формує підґрунтя для інтеграції українського аграрного сектору у глобальні виробничі та логістичні мережі, забезпечуючи йому статус високотехнологічного, відкритого та конкурентоспроможного учасника світового агропродовольчого ринку [1].

Соціальна стабілізація сільських територій постає базовим напрямом післявоєнного відновлення та одним із визначальних чинників довгострокової стійкості аграрної економіки. Вона охоплює не лише відбудову інфраструктури, а й формування повноцінного соціального середовища, здатного забезпечити якість життя, порівнянну з міськими умовами. Відновлення освітніх і медичних закладів, транспортних артерій, житлового фонду, цифрових сервісів і закладів професійної підготовки створює основу для повернення населення, активізації трудового потенціалу та відновлення соціальної динаміки в сільській місцевості. Особливу роль у цьому процесі відіграє розвиток малого й середнього агробізнесу, сімейних фермерських господарств і кооперативних форм виробництва, які забезпечують зайнятість, підтримують місцеві бюджети та формують основу соціально-економічної стійкості громад. Розширення доступу до мікрокредитування, пільгових державних програм, навчальних ініціатив і дорадчих служб підвищує спроможність сільських підприємців ефективно функціонувати в умовах ринкової конкуренції [7].

Залучення молоді до аграрного виробництва через програми стартап-підтримки, аграрні хаби та освітньо-практичні центри сприяє оновленню кадрового потенціалу сільських територій. Формування сучасного соціального простору, який поєднує технологічну інфраструктуру, якісні послуги та можливості професійного розвитку, стає основою для закріплення трудових ресурсів і довготривалого розвитку сільських громад.

Отже, комплексна реалізація зазначених напрямів здатна забезпечити відновлення продуктивності аграр-

ного сектору, підвищення його конкурентоспроможності, зміцнення продовольчої безпеки та економічної стабільності сільських територій, водночас створюючи умови для сталого розвитку та інтеграції України у міжнародні економічні та торговельні ланцюги.

ВИСНОВКИ

Післявоєнний розвиток аграрного сектору України має будуватися на комплексному та інтегрованому підході, який поєднує економічні, технологічні, екологічні та соціальні аспекти. Ключовими напрямами цього процесу є відновлення та модернізація виробничої інфраструктури, рекультивація та цифровий моніторинг земель, розвиток малого та середнього агробізнесу, формування доданої вартості через переробку сировини, модернізація логістики та інтеграція до європейських ринків, впровадження екологічно збалансованих технологій, цифровізація виробництва та підтримка сільських громад.

Попри значні руйнування інфраструктури та деградацію земель, аграрний сектор зберігає високий ресурсний потенціал, включно з великими площами сільськогосподарських угідь та значною часткою зайнятості у сільських регіонах. Адаптивність малих і середніх господарств створює базу для поступового відновлення виробництва та підвищення конкурентоспроможності української агропродукції.

Відновлення продуктивності земель, модернізація виробничих потужностей, розвиток переробних і логістичних ланцюгів, впровадження цифрових технологій та інноваційних рішень сприяють підвищенню ефективності агровиробництва, формуванню доданої вартості та зміцненню позицій на національному й міжнародному ринках. Водночас екологічна збалансованість і принципи сталого розвитку забезпечують збереження природних ресурсів та довгострокову стійкість галузі.

Особлива увага приділяється соціальній стабілізації сільських територій: розвиток освіти, професійної підготовки, інфраструктури, підтримка малого та середнього бізнесу та сімейних фермерських господарств створює передумови для збереження трудових ресурсів, стимулює економічну активність громад та формує умови для самодостатнього розвитку регіонів.

Комплексне поєднання технологічної модернізації, екологічної відповідальності, економічної ефективності та соціальної орієнтованості дозволяє аграрному сектору не лише забезпечувати продовольчу безпеку та економічне зростання, а й інтегрувати Україну у європейські та глобальні економічні ланцюги, закладаючи основу для стійкого розвитку сільських територій у довгостроковій перспективі.

Література:

1. Антонюк І.М., Ковальчук В.О. Аграрна політика України: стратегія розвитку та інноваційні підходи. Київ. Наукова думка. 2021. 312 с.

2. Бойко О.П. Продовольча безпека та розвиток аграрного сектору України. Львів. ЛНУ ім. Івана Франка. 2020. 248 с.

3. Гуменюк С.В. Цифровізація в сільському господарстві: міжнародний та український досвід. Харків. ХНАУ. 2022. 196 с.

4. Державна служба статистики України. Сільське господарство України: статистичний збірник 2021—2024 рр. Київ. 2024. 256 с.

5. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Звіт про стан земельних ресурсів України. Київ. 2023. 64 с.

6. Іваненко П.М. Екологічно збалансоване землеробство: концепції та практики. Київ. Аграрна освіта. 2021. 224 с.

7. Кабінет Міністрів України. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та операційний план заходів з її реалізації у 2025—2027 роках: розпорядження від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. Київ. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-р#Text.

8. Ковальчук В.О., Литвиненко О.П. Сучасні підходи до переробки сільськогосподарської продукції та підвищення доданої вартості. Аграрна економіка. 2022. № 3. С. 45—56.

9. Кравченко С.І., Пилипчук А.В. Інноваційні технології управління земельними ресурсами в Україні. Економіка і управління АПК. 2023. № 1. С. 56—67.

10. Литвин М.М. Логістика та мультимодальні перевезення у аграрному секторі. Одеса. Одеський національний економічний університет. 2021. 208 с.

11. Мельник Т.В. Соціально-економічна роль малого та середнього агробізнесу в сільських громадах. Вісник КНЕУ. 2022. № 5. С. 78—89.

12. Савченко Ю.В. Підвищення ефективності фермерських господарств у контексті післявоєнного відновлення. Аграрна наука. 2022. Т. 24, № 2. С. 34—47.

13. Сидоренко А.О. Цифрові технології у сільському господарстві: точне землеробство та супутниковий моніторинг. Харків. ХНАУ. 2023. 184 с.

14. Українська аграрна конфедерація. Щорічний огляд аграрного сектору України. Київ. УАК. 2022. 96 с.

15. Шевченко Т.П. Інтеграція України до європейського аграрного ринку: стандарти, сертифікація та експорт. Львів. ЛНУ ім. Івана Франка. 2021. 208 с.

16. European Commission. Common Agricultural Policy — Strategic Plans and Reforms. Brussels. 2023. URL: https://regions-and-cities.europa.eu/discover-programme-and-register-euregionsweek-2025?gad_source=1&gad_campaignid=22977 701925&gbraid=-0AAAAAom2usjJIFN0ndKk0IZq-aRWo2N2v&gclid=Cj0KCQjw9obI BhCAARIsAGHm1mQNKVHncpFo-5gJMej2MmBge9o2zhRmVkNxkohUpbj71v VRMIeLSS8aAvpXEALw_wcB

17. FAO. The State of Food and Agriculture 2022: Leveraging Digital Technologies for Sustainable Agriculture. Rome. 2022. URL: https://openknowledge.fao.org/items/98a4c80a-b4d3-403c-8557-d8536c8316ee

18. OECD. Digital Agriculture and Rural Development: Policy Insights. Paris. 2021. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2021_2d810e01-en.html

19. World Bank. Ukraine Agricultural Competitiveness and Trade Report. Washington, DC. 2023. URL: https://documents.worldbank.org/pt/publication /documents-reports/documentdetail/951311468112461111/ukraine-agricultural-competitiveness

References:

1. Antonyuk, I.M. and Kovalchuk, V.O. (2021), Ahrarna polityka Ukrainy: stratehiya rozvytku ta innovatsiyni pidkhody [Agrarian policy of Ukraine: development strategy and innovative approaches], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

2. Boiko, O.P. (2020), Prodovol'cha bezpeka ta rozvytok ahrarnoho sektoru Ukrainy [Food security and development of the agrarian sector of Ukraine], LNU im. Ivana Franka, Lviv, Ukraine.

3. Humeniuk, S.V. (2022), Tsifrovizatsiya v sil's'komu hospodarstvi: mizhnarodnyi ta ukrainskyi dosvid [Digitalization in agriculture: international and Ukrainian experience], KhNAU, Kharkiv, Ukraine.

4. State Statistics Service of Ukraine (2024), Sils'ke hospodarstvo Ukrainy: statystychnyi zbirnyk 2021—2024 rr. [Agriculture of Ukraine: statistical digest 2021—2024], Kyiv, Ukraine.

5. State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre (2023), Zvit pro stan zemel'nykh resursiv Ukrainy [Report on the state of land resources of Ukraine], Kyiv, Ukraine.

6. Ivanenko, P.M. (2021), Ekologichno zbalansovane zemlerobstvo: kontseptsiyi ta praktyky [Environmentally balanced farming: concepts and practices], Agrarna osvita, Kyiv, Ukraine.

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), Order "Strategy for the Development of Agriculture and Rural Areas in Ukraine until 2030 and the Operational Action Plan for Its Implementation in 2025—2027", Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-p#Text (Accessed 30 October 2025).

8. Kovalchuk, V.O. and Lytvynenko, O.P. (2022), "Modern approaches to agricultural processing and value added", Ahrarna ekonomika, vol. 3, pp. 45—56.

9. Kravchenko, S.I. and Pylypchuk, A.V. (2023), "Innovative technologies of land resources management in Ukraine", Ekonomika i upravlinnia APK, vol. 1, pp. 56—67.

10. Lytvyn, M.M. (2021), Lohistyka ta multymodal'ni perevezennia u ahrarnomu sektori [Logistics and multimodal transportation in the agrarian sector], Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine.

11. Melnyk, T.V. (2022), "Socio-economic role of small and medium agribusiness in rural communities", Visnyk KNEU, vol. 5, pp. 78—89.

12. Savchenko, Y.V. (2022), "Increasing efficiency of farms in the context of post-war recovery", Ahrarna nauka, vol. 24, pp. 34—47.

13. Sydorenko, A.O. (2023), Tsifrovi tekhnolohii u sil's'komu hospodarstvi: tochne zemlerobstvo ta suputnykovyi monitorynh [Digital technologies in agriculture: precision farming and satellite monitoring], KhNAU, Kharkiv, Ukraine.

14. Ukrainian Agrarian Confederation (2022), Shchorichnyi ohliad ahrarnoho sektoru Ukrainy [Annual review of the agrarian sector of Ukraine], UAC, Kyiv, Ukraine.

15. Shevchenko, T.P. (2021), Intehratsiya Ukrainy do ievropeiskoho ahrarnoho rynku: standarty, sertyfikatsiya ta eksport [Integration of Ukraine into the European agrarian market: standards, certification and export], LNU im. Ivana Franka, Lviv, Ukraine.

16. European Commission (2023), "Common Agricultural Policy — Strategic Plans and Reforms", Available at: https://regions-and-cities.europa.eu/discover-programme-and-register-euregionsweek-2025?gad_source=1&gad_campaignid=22977 701925&gbraid=0AAAAAom2usjJIFN0ndKk0lZq-aRWo2N2v&gclid=Cj0KCQjw9obI BhCAARIsAGHm1mQNKVHncpFo5gJMej2MmBge9o2zhRmVkNxkohUpbj71v VRMIeLSS8aAvpXEALw_wcB (Accessed 30 October 2025).

17. FAO (2022), "The State of Food and Agriculture 2022: Leveraging Digital Technologies for Sustainable Agriculture". Available at: https://openknowledge.fao.org/items/98a4c80a-b4d3-403c-8557-d8536c8316ee (Accessed 30 October 2025).

18. OECD (2021), "Digital Agriculture and Rural Development: Policy Insights". Available at: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2021_2d810e01-en.html (Accessed 30 October 2025).

19. World Bank (2023), "Ukraine Agricultural Competitiveness and Trade Report". Available at: https://documents.worldbank.org/pt/publication /documents-reports/documentdetail/951311468112461111/ukraine-agricultural-competitiveness (Accessed 30 October 2025).

Стаття надійшла до редакції 31.10.2025 р.

АГРОСВІТ

https://nayka.com.ua

Передплатний індекс: 23847

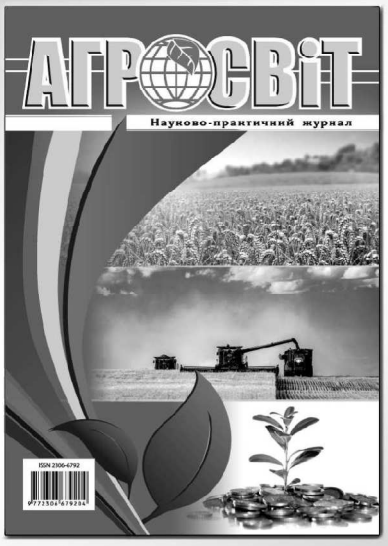

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292